

Jan Mackiewicz, Waldemar Zadworny

Katolicki Uniwersytet Lubelski

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W MIKROREGIONIE DOLINA STRUGU

*Przedsiębiorca zawsze poszukuje zmiany,
reaguje na nią i wykorzystuje ją jako okazję*

P.F. Drucker

1. Wstęp

Według E. Stawasza [6] przedsiębiorczość w literaturze najczęściej określana jest jako zdolność i chęć do nieustannego poszukiwania i wdrażania wyników badań naukowych, nowych koncepcji, pomysłów i wynalazków. Firmy innowacyjne to takie, które umieją tworzyć: wdrażać nowe produkty, technologie, rozwiązania organizacyjne. Natomiast przedsiębiorczość różni się od zarządzania. P.H. Wilken [9, s. 169] wyjaśnia, że przedsiębiorczość wiąże się z inicjowaniem zmian w produkcji, zarządzanie zaś – z ciągłą koordynacją istniejącego procesu produkcyjnego. Podobne spojrzenie ma P.F. Drucker [2, s. 170], który sprowadził istotę przedsiębiorczości do kreowania nowych przedsięwzięć opartych na innowacjach. Nadmienia on, iż przedsiębiorcą jest ten, kto poszukuje zmiany, reaguje na nią i wykorzystuje ją jako okazję do innowacji społecznej lub gospodarczej.

Świat, w którym żyjemy, ulega ciągłym zmianom. Zmieniają się nasze symbole, wzory kultury, rozmaite preferencje, postawy, nasz sposób myślenia o sobie i innych. Zmianom podlegają społeczeństwa, narody i państwa. Wszechobecna idea zmiany oddziałuje także na sposób myślenia i działania społeczności zamieszkującej Dolinę Strugu.

Strefy wiejskie w południowo-wschodniej Polsce, zdominowane przez małe, niezmodyfikowane, nieopłacalne i skazane na upadek gospodarstwa rodzinne, uważane były dawniej za marginalne w stosunku do regionów, gdzie koncentracja

ziem w dużych gospodarstwach państwowych lub spółdzielniach rolniczych pozwoliła na rozwój nowoczesnego, wysokoprodukcyjnego rolnictwa. Przykład procesów zachodzących w Dolinie Strugu dobitnie świadczy o tym, że małe gospodarstwo rodzinne jest niezbędnym elementem zachowania wartości, które obecnie okazują się być decydujące dla rozwoju środowisk wiejskich.

2. Specyfika mikroregionu Doliny Strugu

Regionalne Towarzystwo Rolno-Przemysłowe „Dolina Strugu” zostało utworzone w 1994 r. przez cztery gminy: Błażowa, Chmielnik, Hyżne i Tyczyn. Gminy Błażowa i Tyczyn mają charakter wiejsko-miejski, Chmielnik zaś i Hyżne to gminy typowo wiejskie [4, s. 5]. Gminy te połączyła nie tylko więź historyczna, kulturowa, i podobne uwarunkowanie przyrodnicze, ale przede wszystkim wspólnota interesów (rozwój rolnictwa, ochrona środowiska naturalnego, turystyka, rekreacja).

Jak duże są potrzeby i oczekiwania w zakresie wspólnego działania oraz rozwiązywania problemów, może świadczyć lista 83 propozycji wspólnych przedsięwzięć, zgłoszonych przez 4 gminy [3, s. 82]. Dla trzech przedsięwzięć (efektywne wykorzystanie rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wspólne przetwarzanie produktów rolnych na bazie własnych przetwórn i przechowalni, systematyczna promocja Doliny Strugu), które spotkały się z największym zainteresowaniem partnerów, sprecyzowano cele strategiczne. Jednym z początkowych strategicznych celów działalności Towarzystwa Doliny Strugu było opracowanie wspólnej strategii rozwoju gospodarczego całego mikroregionu i promocja należących do niego terenów. Ponadto do fundamentalnych celów zaliczyć można: zintegrowanie sąsiadujących gmin, koordynację wspólnych działań, odbudowę regionalizmu i regionalnej tożsamości społeczeństwa, pielęgnowanie wszelkiej oryginalności.

Przykład Doliny Strugu świadczy o tym, że niektóre wartości, na początku ukryte lub niedocenione, mogą odegrać zasadniczą rolę w rozwoju lokalnym i stać się pewnego rodzaju odnośnikami w skali danego terytorium. Waleorami tymi są lokalna kultura i wartości społeczne, szczególnie zachowane w dolinie rzeki Strug. Warunki, jakie spotykamy w Dolinie Strugu, są to warunki typowe dla praktycznie wszystkich stref wiejskich południowo-wschodniej Polski, a w szczególności [8, s. 105]:

- przewaga małych gospodarstw rodzinnych (średnia gospodarstwa licząca około 2 ha),
- bardzo niski poziom technologiczny rolnictwa (często brak jakiejkolwiek mechanizacji, niski stopień wykorzystania nawozów sztucznych itp.),
- zróżnicowanie form działalności, pozwalające na uzupełnienie dochodów z rolnictwa dochodami z innych źródeł (rozwój działalności rzemieślniczej lub handlu oprócz pracy w rolnictwie),

- nieznaczna emigracja ludności do miast i ciągła obecność na wsi ludzi młodych,
- istnienie form oporu w stosunku do dawnego ustroju (oprócz tego, że jest to region, z którego wywodzi się generał Władysław Sikorski – wielka postać nacjonalizmu polskiego, w Dolinie Strugu istniała grupa silnego oporu w stosunku do ustroju komunistycznego),
- znaczenie Kościoła katolickiego, który odegrał istotną rolę w organizowaniu oporu w stosunku do poprzedniego ustroju oraz w zachowaniu tradycyjnych wartości, związanych z życiem i gospodarką rodzinną.

Warunki przyrodnicze Doliny Strugu co prawda sprzyjają rozwojowi produkcji rolniczej, jednakże ukształtowanie terenu determinuje wysokość i charakter kosztów produkcji rolniczej. Szacuje się, że koszty wynikające z prowadzenia działalności są tu wyższe o ok. 10-30% w stosunku do średniej województwa.

W mikroregionie tym dominuje sektor prywatny, który wykorzystuje ok. 90% ziemi [3, s. 100]. Samorządy Doliny Strugu, wychodząc z założenia, że inwestorów czy turystów nie ściągają wyłącznie działaniami promocyjnymi, zaczęły udoskonalać infrastrukturę i dbać o ochronę środowiska.

Przedsiębiorczość i zarządzanie w analizowanym mikroregionie są w stadium rozwoju (postawa jest bardzo aktywna). Warto nadmienić, iż w Dolinie Strugu powadzi działalność ponad 1500 podmiotów gospodarczych. Do największych zaliczyć można: „Chmielnik Zdrój” SA, Zakłady Mięsne „Herman”, Centrum Handlowe „Polam”, Zakład Produkcji Wody Mineralnej „Rzeszowianka”, Linker Europa sp. z o.o., „Rewa” sp. z o.o., „Metalform” i Zakład Produkcyjno-Usługowo-Handlowy „Plast”.

W warunkach gospodarki rynkowej obserwuje się stały wzrost zarejestrowanych drobnych podmiotów gospodarczych, co dobrze świadczy o aktywności gospodarczej mieszkańców mikroregionu. Pod koniec 1994 r. istniało 1055 tego rodzaju firm, zajmujących się przede wszystkim działalnością handlową (333 firmy). Można przewidywać dalszy wzrost liczby podmiotów sfery małego biznesu. Sprzyja temu polityka władz gmin mikroregionu – poprzez rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej oraz działalność doradczą i edukacyjną [7, s. 9].

Kilkudziesięcioletnie zaniedbania w handlu w okresie realnego socjalizmu spowodowały po zmianie systemu prawdziwą hossę w tej dziedzinie. Chodzi tu głównie o sklepy prywatne, hurtownie, handel obwoźny, miejskie bazy. Takich szybkich i spektakularnych zmian w miastach i wsiach regionu południowo-wschodniego nie dawało się zauważyć w żadnych innych dziedzinach gospodarki. Lata 1989-1990 to największe zyski hurtowników i właścicieli sklepów, spowodowane największym natężeniem handlu ze względu na nasycenie rynku pewnymi towarami, spadek dochodów realnych ludności itp. [3, s. 112-114].

Jedynym z przykładów rozwoju prywatnej przedsiębiorczości może być wymieniona w pierwszym rozdziale spółka „Chmielnik Zdrój”. Jest to firma, której udziałowcami są Urząd Gminy Chmielnik oraz Stowarzyszenie „Trzeźwa Gmina”.

Główna działalność firmy to prowadzenie rozlewni i dystrybucja wody mineralnej „Alfred”. Woda ta bogata jest w magnez, wapń, a także sód. Firma prowadzi również dostawę płodów rolnych do mieszkań na terenie Rzeszowa, Sanoka, Lublina, Krakowa i Szczecina. Jest to jedna z konkurencyjnych form sprzedaży, gdyż wystarczy złożyć telefoniczne zamówienie, a potrzebne towary i produkty zostaną dostarczone prosto do rąk odbiorcy. Spółka ta prężnie się rozwija, pozyskując coraz więcej klientów, co stwarza okolicznym rolnikom większe możliwości zbytu wyprodukowanych warzyw, owoców, jaj, mąki, miodu itp. Na początku swej działalności w 1995 r. zatrudnionych w niej było kilkanaście osób. Dzisiaj pracuje już ponad 300 osób, przeważnie z okolicznych miejscowości. Jest to mocna strona gminy Chmielnik, w dużej mierze dająca młodym ludziom szansę na zatrudnienie.

Tabela 1. Podmioty gospodarcze w mikroregionie w 2002 r.

Gminy	Ogółem	Produkcja	Usługi	Handel	Gastronomia
Błażowa	402	48	197	148	9
Chmielnik	237	25	146	65	1
Hyżne	245	37	134	71	3
Tyczyn	560	20	245	282	13
Razem	1444	130	722	566	26

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z urzędów gmin: Błażowa, Hyżne, Chmielnik, Tyczyn – Referat ds. Rozwoju Gospodarczego i Gospodarki Przestrzennej.

Analizując dane z tab. 1, stwierdzić można, że największą liczbę stanowią podmioty prowadzące działalność usługową (transport, usługi budowlane) i handlową. Natomiast w ramach działalności produkcyjnej dominuje stolarstwo i tapicerstwo.

W najlepszej kondycji pod względem rozwoju działalności gospodarczej jest gmina Tyczyn. Sprzyjają temu: utworzenie Gminnej Strefy Rozwoju Gospodarczego, korzystne położenie nieopodal Rzeszowa, dobra sieć dróg i połączeń komunikacyjnych, łatwość dotarcia do centrów zaopatrzenia i zbytu [3, s. 26].

Najmniejszą liczbę podmiotów gospodarczych obserwuje się w branży gastronomicznej i produkcji. Usługi odgrywają dużą rolę dla ludności mikroregionu. Liczba podmiotów gospodarczych ulega ciągłej zmianie, a ich działalność gospodarcza rozwija się.

Większa aktywność w organizowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej występuje w Błażowej i Tyczynie, czyli w miasteczkach będących siedzibami gmin.

3. Główne przedsięwzięcia inwestycyjne zrealizowane w Dolinie Strugu, mające bezpośredni wpływ na rozwój lokalny w wyniku zastosowania nowych technologii

W mikroregionie Dolina Strugu systematycznie poprawia się wyposażenie w obiekty infrastruktury technicznej (zwłaszcza w wodociągi, gazociągi, telefonię),

choć nadal teren ten jest znacznie zróżnicowany pod względem poziomu infrastruktury technicznej. Pozytywnym zjawiskiem jest znaczne zaangażowanie władz samorządowych i mieszkańców mikroregionu w realizację obiektów infrastruktury technicznej.

Gminy Doliny Strugu, nie będąc jeszcze członkami towarzystwa, podejmowały wspólne przedsięwzięcia na rzecz rozwiązywania problemów infrastrukturalnych. Przykładem może być telefonizacja gmin w ramach Okręgowej Spółdzielni Telefonicznej w Tyczynie, jak też wspólna organizacja wywozu odpadów w ramach porozumienia międzygminnego. Podejmowane przedsięwzięcia infrastrukturalne zwiększają atrakcyjność inwestycyjną omawianego obszaru i tworzą korzystne warunki do rozwoju gospodarczego mikroregionu¹.

Telefonizacja obszaru wiejskiego, w okresie gdy Telekomunikacja Polska wciąż była monopolistą w swej dziedzinie, niejednym wydawała się utopią. Jednakże założona przez gminy spółdzielnia telefoniczna nie upadła, ale rozwinęła się, a liczba jej abonentów osiągnęła ponad 10 000. W czasach realnego socjalizmu telefon na wsi spotykało się rzadko. Wyposażone w nie były: ośrodki zdrowia, sklepy, szkoły, urzędy pocztowe. Były to centrale ręczne (na korbkę) czynne tylko 8 godzin, a uzyskanie połączenia do innej miejscowości często było wręcz niemożliwe. Nie spełniały swej funkcji nawet w razie pilnej potrzeby, np. wezwania pogotowia lub straży pożarnej.

Ten element infrastruktury technicznej w znacznie się poprawie. Wysoką jakość połączeń krajowych i międzynarodowych zapewnia nowoczesna centrala telefoniczna DSM-10, firmy Northern Telecom. W 1993 r. liczba abonentów telefonicznych na terenie Doliny Strugu wynosiła ogółem 4300, w roku 1997 – 5821, a w 2002 r. – już 10 000. Zaznaczyć tutaj należy, że abonentów wciąż przybywa i nie wynika to tylko np. z budowy nowych mieszkań, ale głównie z tego, że zmieniła się świadomość mieszkańców mikroregionu.

Ewenementem jest też Telekardiomed – pierwszy w Polsce, całodobowy telefoniczny nadzór kardiologiczny [1]. Pacjent korzystający z tego systemu może w każdej chwili przekazać swój zapis EKG do centrali w Rzeszowie, gdzie lekarz dyżurujący zdecyduje, czy wysłać karetkę pogotowia, czy też pacjent powinien zażyć leki. Opłata za tę usługę w 1997 r. wynosiła 6 zł, spółdzielnia zaś pacjentowi, będącemu jej członkiem, oferowała aparat z końcówkami – elektrodami, dość dużej wartości, za darmo.

Nie dziwi już prawie nikogo widok zainstalowanych automatycznych aparatów telefonicznych w najważniejszych punktach większych miejscowości mikroregionu. Jest to przede wszystkim skutecznie działająca sieć telefoniczna umożliwiająca szybkie połączenia miejscowe, zamiejscowe i międzynarodowe. Dolina Strugu posiada nowoczesną sieć telekomunikacyjną – jest to najlepiej rozwinięty element infrastruktury na omawianym terenie.

¹Dane z UG Tyczyn, Miasto i Gmina Tyczyn w latach 1993-2001.

W okresie 1993-2001 można zauważyć znaczny wzrost liczby abonentów. Operatorem centrali telefonicznej jest Okręgowa Spółdzielnia Telekomunikacyjna „Telefon” w Tyczynie, z siedzibą w Chmielniku. W wyniku analizy stwierdza się, że jest tu największe w Polsce zagęszczenie abonentów na terenach wiejskich. Należy dodać, że rozmowy telefoniczne w Dolinie Strugu są bezpłatne w ramach abonamentu, tak więc mieszkańcy mogą się bez ograniczeń komunikować w granicach administracyjnych tych gmin.

Na 99 967 mieszkań przypadało w 2001 r. 5821 abonamentów telefonicznych, tj. ok. 60%. Liczba ta rośnie.

Tabela 2. Liczba abonentów telefonicznych w 2001 r. w mikroregionie Dolina Strugu

Wyszczególnienie	Liczba abonentów	
	na 1 tys. mieszkańców	ogółem
Województwo	163,3	122 754
Błazowa (miasto)	217,7	458
Tyczyn (miasto)	267,7	756
Błazowa (wieś)	118,4	1 059
Chmielnik (wieś)	154,7	928
Hyżne (wieś)	97,6	661
Tyczyn (wieś)	179,7	1 959
Mikroregion	średnio: 172,6	razem: 5 821

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 2001 r.* US Rzeszów 2002 r.

Stan sieci telekomunikacyjnej daje mikroregionowi przewagi nad innymi obszarami, ponieważ w warunkach gospodarki rynkowej szybki dostęp do informacji często decyduje o powodzeniu przedsięwzięcia [3, s. 21].

Użytkownicy sieci telekomunikacyjnej z terenu Doliny Strugu mogą też od 1997 r. korzystać z internetu.

Utworzenie OST w Tyczynie to nowatorskie przedsięwzięcie, którego celem było zapewnienie powszechnych usług telefonicznych w regionach wiejskich. Powstanie spółdzielni w czterech gminach z udziałem mieszkańców i znaczna finansowa pomoc samorządów lokalnych umożliwiły zgromadzenie odpowiedniego kapitału na zaciągnięcie kredytów celem zakupu nowoczesnych central cyfrowych.

W 1996 r. w ramach Towarzystwa Rolno-Przemysłowego „Dolina Strugu” opracowano program przeciwdziałania bezrobociu i wspierania inicjatyw gospodarczych „Sami sobie”. Jego główne założenie było następujące: wykorzystując własne zasoby i warunki ekologiczne, wyprodukować własną zdrową żywność, a następnie ją sprzedawać oraz kontynuować inwestycje w zakresie infrastruktury technicznej. Efektem tego programu było powołanie spółki „Chmielnik Zdrój”, której udziałowcami są: Towarzystwo Przeciwdziałania Uzależnieniom „Trzeźwa Gmina”, Okręgowa Spółdzielnia Telefoniczna Tyczyna oraz Samorząd Gminy

Chmielnik. Do powstania spółki przyczyniło się odkrycie na terenie Chmielnika źródeł charakteryzujących się wysoką mineralizacją.

Obecnie spółka zatrudnia ponad 400 osób, w głównej mierze z mikroregionu. Dzięki temu coraz więcej mieszkańców Doliny Strugu odzyskuje wiarę w celowość pozostania na swojej ziemi.

„Sami sobie” to program, który dźwignął społeczność czterech gmin z zapaści gospodarczej. Dzięki inicjatywie gospodarczej Dolina Strugu jest jednym z niewielu miejsc w Polsce, gdzie problem bezrobocia jest niwelowany dzięki zaradności lokalnej społeczności [6, s. 5].

W 1996 r. w Tycynie utworzona została Gminna Strefa Rozwoju Gospodarczego (na obszarze o powierzchni ok. 10 ha), w której istnieją dogodne warunki do inwestowania. Funkcjonowało w niej 6 średnich przedsiębiorstw prywatnych, zatrudniających powyżej 50 osób, oraz ok. 50 mniejszych podmiotów gospodarczych, wśród których dominują mikroprzedsiębiorstwa. Z programu Strudel udało się pozyskać środki na dwie kluczowe inwestycje w strefie: kanalizację sanitarną oraz modernizację zasilania w energię elektryczną.

W Tycynie, w którym zamieszkuje obecnie 13 tys. osób, powstała w 1996 r. Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza. Jest to pierwsza szkoła wyższa która powstała w miejscowości o charakterze wiejsko-miejskim oraz pierwsza w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej niepubliczna uczelnia o profilu humanistycznym. Szkoła utworzyła 3 kierunki: 5-letnie studia magisterskie i 3-letnie studia licencjackie na kierunku socjologia oraz 3-letnie studia licencjackie na kierunkach politologia i filologia polska. Kształcą się w niej 1300 studentów (dla pochodzących z Doliny Strugu uczelnia stosuje 10% zniżki w opłacie czesnego).

W roku 1997 Regionalne Towarzystwo Rolno-Przemysłowe „Dolina Strugu” rozpoczęło realizację projektu „Program pilotażowy rozwoju lokalnego Doliny Strugu w Polsce” w ramach ECOS-Ouverture Unii Europejskiej, który bazował na doświadczeniach znanego programu Leader. Pilotaż tego programu był pierwszym tego typu przedsięwzięciem przeprowadzonym przez Unię Europejską. Celem programu był rozwój mikroregionu poprzez przekazanie doświadczeń i przeszkolenie animatorów rozwoju lokalnego w Portugalii i we Francji oraz zapoczątkowanie procesu rozwoju lokalnego poprzez waloryzację tożsamości kulturowej Doliny Strugu, a także uruchomienie programu rozwoju lokalnego. Dodatkowo warto zaznaczyć także kilka innych inicjatyw: utworzenie i prowadzenie przez Towarzystwo „Inkubatora Przedsiębiorczości” w ramach środków z Banku Światowego, Centrum Wspierania Przedsiębiorczości w Błazowej, tworzenie ośrodka lokalnej przedsiębiorczości i utworzenie „Programu wiejskiej aktywności lokalnej”, na który regionalne towarzystwo otrzymało grant z programu Phare Acces. Dolina Strugu jako jedyny region w Polsce jest zaangażowany we współpracę w ramach European Network of Experiences in Sustainable Development. Od roku 2000 mikroregion Doliny Strugu zaangażowany jest jako jeden z założycieli w funkcjonowanie międzynarodowego stowarzyszenia Synergies z siedzibą w Brukseli, stano-

wiącego sieć współpracy instytucji i osób działających na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

4. Podsumowanie

Dolina Strugu to przykład mikroregionu, w którym nastąpił dynamiczny rozwój gospodarczy i społeczny, dzięki partnerskim działaniom wójtów i burmistrzów gmin Doliny Strugu oraz włączeniu się ich w procesy realizowania programów pomocowych Unii Europejskiej. Procesy te udowadniają, że działania innowacyjne i proekologiczne dla dobra społeczności lokalnych przynoszą wymierne korzyści.

Literatura

- [1] Bartkowiak S., *Skoro Bóg dał dobry przykład*, „Rzeczpospolita” 27.03.1997 r.
- [2] Drucker P.F., *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWN, Warszawa 1992.
- [3] Czudec A., Szczepański K., Ślusarz G., *Rozwój lokalny w Dolinie Strugu*, Tyczyn-Rzeszów 1998.
- [4] Kadyło J., Malczewski J., Szczepański K., *Przewodnik historyczno-krajobrazowy mikroregionu Dolina Strugu*, Tyczyn 1995.
- [5] *Raport. Rozwój Doliny Strugu w wyniku zastosowania nowoczesnych technologii teleinformatycznych*, UNBRELLA UNDP, Warszawa 2003.
- [6] Stawasz E., Matusiak K.B., *Przedsiębiorczość i transfer technologii, Polska perspektywa*, Łódź-Żyrardów 1998.
- [7] Szczepański K., Hermaniuk T., Cyrulik T., *Informator gospodarczy gmin Tyczyn, Chmielnik, Hyżne*, Tyczyn 1995.
- [8] Thirion, ACORDAR 2 – *Podręcznik metodyczny rozwoju lokalnego w środowisku wiejskim przystosowany do warunków polskich*, Lizbona 1998.
- [9] Wilken P.H., *Entrepreneurship: A Comparative and Historical Study*, Albex Publishing, Norwood, New York. 1979.

ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE MICRO-REGION OF STRUG

Summary

The Velly of Strug is a case of the Mikroregion where followed a dynamic economic and social development through the activity of chief officers of a group of villages and mayors, first of all their participation in EU programmes. This process is an evidence for innovation and pro-environmental activities aimed to the local community and bring doubtless calculable profits.